

עניינים תוכן

2	מבוא
4	פרק 1 – דימויים מסורתיים של יהודי אתיופיה
6	מוצאם של יהודי אתיופיה – גישות ומחקרים
8	הבניית מיתוסים על העדה האתיופית
10	פרק 2 – עיון מחודש – תקופת ה"דרג" – רקע כלכלי, פוליטי וחברתי
13	תקופת שלטון ה"דרג"
14	פרק 3 – יהודים במחתרת – הסיפור האתיופי
15	תנועת EPRP
17	תנועת TRLF
18	תנועות נוספות
19	סיכום ומסקנות
22	ביבליוגרפיה

מבוא

עבודת מחקר זו מתמקדת בנושא – יהודי אתיופיה במהפכה במאה ה-20. מעט מאוד ידוע לנו על יהודי אתיופיה – מקורם, אורחות חייהם אופי הקהילה וכדומה (עד המאה ה-14), ממצאים ארכיאולוגיים בעיקר הוכיחו כי התקיימה קהילה יהודית לא מבוטלת באתיופיה, אשר שורשיה מגיעים עד ממלכת שלמה¹. מיתוסים וסיפורי אגדות רבים נכרכו סביב ההיסטוריה של קהילה זו, על בסיס תיאולוגי והלגיטימציה של יהודי אתיופיה לעלות לארץ ישראל. בעבודה זו, כאמור, אתמקד במאה ה-20, במהלך המפכה המרקסיסטית באתיופיה שהתחוללה בשנת 1974, ע"י הקולונל – מנגיסטו היילה מאריאם, שהיה חלק מהחונטה הצבאית, או בשמם המוכר – "הדרג".

שאלת המחקר - "אתיופים פעילים" - עיון מחודש בתפקידם של יהודי אתיופיה בתקופה המהפכנית. שאלת מחקר זו מרמזת על כך שליהודי אתיופיה היה תפקיד חשוב בתקופה המהפכנית – ועניין זה הוא מוקד עבודת המחקר. כאמור, מעט ידוע לנו על שורשי הקהילה, אך ידוע לנו כי בין המאות ה-14 עד ה-17 התקיימו מאבקים תמידיים בין היהודים לבין הנוצרים באתיופיה, על רקע דתי וכלכלי. המאבקים היו אלימים ונשאו גם עימותים צבאיים.

מס' מנהיגים אתיופים החלישו את הקהילה היהודית במכוון, בניהם-עמדה ציון, יסקה הראשון אשר נלחם בקהילה "ביתא ישראל" לראשונה- תחת שלטונו נושלו היהודים מאדמותיהם². הכיבוש האיטלקי החל משנת 1935 גם כן לא היטיב עם הקהילה היהודית, דבר שגרם ליהודים רבים להתגייס לצבא אתיופיה על מנת להילחם בכובד האיטלקי. עם שיבתו של הקיסר היילה סלאסי הוטב מצבם של היהודים³.

הקולונל – מנגיסטו היילה מאריאם, אשר התנגד לריכוז היהודים בקהילות וכפרים נפרדים, ועל כן פיזר אותם בכפרים מעורבים, דבר שהביא להחלשת הקהילה כמסגרת תומכת. עם זאת, הקולונל גם ביטל את הסדר הפאודלי, הלאים את כל האדמות באתיופיה וחילק אותן באופן שווה בין כולם – כך גם היהודים זכו לאדמה באופן שווה.

אתיופיה כיום הינה רפובליקה דמוקרטית שנמצאת במזרח אפריקה – קרן אפריקה במדויק. אתיופיה מחולקת ל-6 מחוזות אתניים, שלוש מחוזות עם מגוון אתני, ושתי ערים עצמאיות. אתיופיה המודרנית היא המשכיותה של אימפריה עתיקת ימים, שנקרא קיסרות אקסום, או בשמה המוכר יותר – "ממלכת חבש". אתיופיה הינה המדינה השנייה שאימצה את הנצרות כדת המדינה כבר במאה ה-2 לספירה. המדינה גם ספגה מהלומה מכיבושם של המוסלמים במאה ה-7 לספירה, וכמעט לאורך ההיסטוריה מאז היו עימותים רבים בין המוסלמים (גם כנגד האימפריה העות'מאנית) לנוצרים⁴.

במהלך ימי הביניים, אתיופיה נקראה – האימפריה האתיופית, ממלכה זו הייתה לישות המדינית המרכזית והחשובה באפריקה וניהלה קשרי חוץ ענפים עם מדינות אירופה. לא אכתוב רבות אודות

¹ מנחם ולדמן, "יהדות אתיופיה: מוצא, זהות ומעמד אישי", על-מדון, 1992, עמ' 116-117 (להלן: ולדמן, יהדות)

² יעקב אדלשטיין, "יהודים באתיופיה, שנה בשנה, 1974, עמ' 348 (להלן: אדלשטיין, יהודים)

³ חגי ארליך. ברית ושב: אתיופיה וישראל בימי הילה-סלאסה, תל אביב: מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, 2014. עמ' 15-16

⁴ הגר סולמון, אתיופיה, ירושלים – מכון בן צבי, 2008, עמ' 27-35. (להלן: סולמון, אתיופיה)

פרק 1 – דימויים מסורתיים של יהודי אתיופיה

הקהילה האתיופית חיה ביותר מ-500 כפרים קטנים המפוזרים על פני טרטוריה יחסית גדולה, ובקרב אוכי נוצרית ברובה המכריע. מרבית היהודים התרכזו באגם טאנה וצפונה לו, במחוזות תיגרה, גונדאר ו-וולו, ומיעוטים בערים גונדאר ואדיס אבבה.

היהודים היו מיעוט דתי וחברתי וכונה באתיופיה בכינויים שונים, המוכרים מבניהם: ביתא ישראל ופלאשה (פירוש השם – גרים)⁵. עם זאת, הם דמו בהופעתם החיצוני ובלשונם לשכניהם. הקהילה היהודית באתיופיה תפסו עצמם כמי שמחזיק באמונה הדתית המקורית, אותה נטשו מרבית האתיופים לטובת הנצרות והאסלאם. בני הקהילה מאמינים בביאת המשיח, אחרית הימים, שיבה לירושלים ומקיימים את מצוות התורה בדקדקנות⁶.

בין השנים 1977-1991 היגרו מרבית היהודים מאתיופיה לישראל, וקבוצות קטנות המשיכו להגיע לישראל לאחר מכן. כיום יש בישראל למעלה מ-70,000 יהודים אתיופים, קהילה זו משכה אליה תשומת לב ציבורית ומחקרית רבה, הרבה מעבר לכל קבוצה יהודית אחרת וזאת בשל המוצא הייחודי שלהם. ההתייחסות של הציבור הישראלי וגם המחקרים ליהודי אתיופיה כאל "אחים שחורים" בעלי דת משותפת אך שונים בצבע עורם, והתייחסות זו מאתגרת את ההבנות המקובלות באשר לעם היהודי. הוויתם השונה כ"כ משמשת בסיס לכך שהיהדות היא בעלת שלל פרדוקסים שנוצרו עוד בתחילתה. יהדות אתיופיה התקיימה במשך מאות שנים, אם כי לא ברור דיו עד כמה עתיקה יהדות זו, במסכת מורכבת של קשרים עם שכנים ושליטים אתיופים נוצרים, מיסיון אירופי, יהדות העולם או בני דתות ועדות אחרות. לכל אלו היו השפעות רבות על עיצוב זהותם של יהודי אתיופיה, ומאפייני חייהם. הגדרת זהותם של יהודי אתיופיה היא סוגיה מחקרית חדשה יחסית, ותחילה במחצית המאה ה-19 עם המפגש בין הקהילה האתיופית לעולם היהודי החיצוני⁷.

הקהילה האתיופית קיבלה את הכרתה כיהודית מצד הממסד היהודי בישראל לא לפני שנת 1973. את הכרתם כיהודים כשרים הם קיבלו על בסיס המחשבה התיאולוגית שיהודי אתיופיה הם צאצאים של שבט דן. ובכך נוצר נרטיב של קשר בין יהודי אתיופיה לבין יהדות העולם, באמצעות מיתוס שבטי ישראל הפזורים ושבים מן התפוצות אל ישראל – ארץ האבות, לאחר שהוגלו בחורבן בית ראשון. עם זאת, לצד הקשר בין יהדות עולם ליהדות אתיופיה, ישנו קרע בקרב הציבור הישראלי אשר מבחין מבחינה אתנית בין "שחור ל – "לבן", תוך מחזור של סטראוטיפים שנקשרו לאורך

⁵ ביתא ישראל או פלאשה – הם קבוצה של 35-40 אלף אנשים שגרים באזור הצפוני והמערבי צפוני של אתיופיה, הם מפוזרים ביותר מ-500 כפרים באזורים שונים: SEMEN, DAMBAYA, WALQAYAT במחוז גונדר. וקבוצה נוספת קטנה יותר מתגוררת במחוז טיגראי, לאסטה וקארה, וכמובן גם בערים של גונדר ואדיס אבבה. בשנים 1977-1991 הרוב המכריע של קבוצה זו היגרה מאתיופיה לישראל. קבוצה זו משייכת את עצמה להיסטוריה של עם ישראל, ובעלת צביון מסורתי יהודי.

אנציקלופדיה אתיופיקה. עמ' 552-553

⁶ אדלישטיין, יהודים, עמ' 152

⁷ הגר סלומון, זהר לביא, חגי ארליך, סטיבן קפלן, אתיופיה- נצרות, אסלאם, יהדות, האוניברסיטה הפתוחה, 2003, עמ' 265 (להלן: סלומון, לביא, ארליך, קפלן, אתיופיה)